

Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi

Journal of Academic Language and Literature

[Cilt/Volume: 8, Sayı/Issue: 2, Ağustos/August 2024]

Hüseyin GÖKÇE

<https://orcid.org/0000-0001-5275-8751>

Dr.

h.gokcel6@hotmail.com

İnönü Üniversitesi

<https://ror.org/04asck240>

Fen Edebiyat Fakültesi

Türk Dili ve Edebiyatı

Batı Grubu Ağzlarının Bir Bölümünde Kullanılan {-DXnAk} Zarf-Fiil Eki ve İşlevleri

{-DXnAk} Adverb-Verb Suffix Used in Some of Western Group Dialects and Its Functions

Araştırma Makalesi | *Research Article*

Geliş Tarihi | *Date Received*: 29.06.2024

Kabul Tarihi | *Date Accepted*: 17.08.2024

Yayın Tarihi | *Date Published*: 30.08.2024

Atıf | *Citation*

Gökçe, H. (2024). Batı Grubu Ağzlarının Bir Bölümünde Kullanılan {-DXnAk} Zarf-Fiil Eki ve İşlevleri. *Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi*, 8(2), 828-836. <https://doi.org/10.34083/akaded.1507276>

Gökçe, H. (2024). {-DXnAk} Adverb-Verb Suffix Used in Some of Western Group Dialects and Its Functions. *Journal of Academic Language and Literature*, 8(2), 828-836. <https://doi.org/10.34083/akaded.1507276>

Makale Bilgisi | *Article Information*

Değerlendirme <i>Review Reports</i>	Çift Taraflı Kör Hakemlik (İki İç Hakem+İki Dış Hakem) <i>Double-blind. (Two External Referees)</i>
Etik Beyan <i>Ethics Statement</i>	Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde etik ilkelere uyulmuştur <i>Ethical principles were followed during the preparation of this study</i>
Etik Kurul Belgesi <i>Ethics Committee Approval</i>	Makale, Etik Kurul Belgesi gerektirmemektedir <i>Article does not require an Ethics Committee Approval.</i>
Etik Bildirim <i>Complaints</i>	adeddergi@gmail.com
Çıkar Çatışması <i>Conflicts of Interest</i>	Çıkar çatışması beyan edilmemiştir <i>The Author(s) declare(s) that there is no conflict of interest</i>
Benzerlik Taraması <i>Similarity Checks</i>	Yapıldı <i>Yes - iThenticate</i>
Telif Hakkı ve Lisans <i>Copyright&License</i>	Yazarlar, dergide yayımlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler. Bu çalışma Atıf-GayriTicari 4.0 Uluslararası lisansı altında yayımlanır <i>Authors publishing with the journal retain the copyright. This work is licensed under Attribution-NonCommercial 4.0 International</i>

© Hüseyin GÖKÇE | Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International

Öz

Zarf-fiiller, asıl fiilde meydana gelen eylemin zamanını, sebebini, durumunu ve tarzını bildiren dilbilgisel yapılardır. Türkçe, zarf-fiil ekleri yönünden zengin bir dildir ve bu durum, Türkçenin ifade zenginliğini gösterir. Türkçede zarf-fiil ekleri ile birçok yargı, tek bir cümle ile ifade edilebilir. Zarf-fiil ekleri, basit ve birleşik yapı olma üzere iki şekilde incelenir. Basit yapı zarf-fiiller, Türkçenin ilk devirlerinden itibaren kullanılırken birleşik yapı zarf-fiiller, tarihsel süreç içerisinde meydana gelir. Bu şekilde oluşan birleşik zarf-fiil yapıları, Türkiye Türkçesinde de kullanılır. Birleşik zarf-fiiller, Türkiye Türkçesine kıyasla Türkiye Türkçesi ağızlarında çok daha fazladır. Ağızlarda, Türkiye Türkçesinde kullanılmayan birçok birleşik zarf-fiil eki görülür. Söz konusu birleşik zarf-fiillerden biri de Batı grubu ağızlarının bir bölümünde tespit edilen {-DXnAk} zarf-fiil ekidir.

Bu çalışma, {-DXnAk} zarf-fiil ekinin bu ağızlardaki kullanımına odaklanmıştır. Çalışmada öncelikle {-DXnAk} zarf-fiil ekinin yapısı hakkında bazı açıklamalar yapılmış, ardından bu ekin söz konusu ağızlarda hangi işlevlerle kullanıldığına değinilmiştir. Yapılan inceleme sonucunda {-DXnAk} zarf-fiil ekinin ilgili ağızlarda zamandaşlık, zamanda sonralık, zamanda öncelik, şart ve sebep bildirme işlevleri ile kullanıldığı görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Türk dili, zarf-fiil, {-DXnAk}, ağızlar, yapı, işlev.

Abstract

Adverbial verbs are grammatical constructions that indicate the time, cause, state and manner of the action occurring in the main verb. Turkish is a rich language in terms of adverbial-verb suffixes and this shows the richness of Turkish expression. In Turkish, many judgments can be expressed in a single sentence with adverbial-verb suffixes. Adverb-verb suffixes are analyzed in two ways: simple and compound. While simple adverbial verbs have been used since the early periods of Turkish, compound adverbial verbs have been formed over time in the historical process. Compound adverb-verb structures formed in this way are also used in Turkish. Compound adverbial verbs are much more common in Turkish dialects than in Turkish. Dialects contain many compound adverbial verbs that are not used in Turkish. One of these compound adverbial verbs is {-DXnAk} adverbial verb suffix, which is found in some dialects of the Western Group.

This study focuses on the use of {-DXnAk} adverbial-verb suffix in these dialects. In the study, firstly, some explanations about the structure of {-DXnAk} adverbial-verb suffix were made, and then the functions of this suffix in the dialects in question were mentioned. As a result of the analysis, it was seen that the adverbial-verb suffix {-DXnAk} is used in the dialects with the functions of simultaneity, temporal succession, temporal priority, condition and reason.

Keywords: Turkish language, adverb-verb, {-DXnAk}, dialects, structure, function.

Giriş

Zarf-fiil ekleri, birden fazla cümle ile ifade edilebilecek yargıların tek bir cümle ile ifade edilmesini sağlayan ve böylelikle gereğinden fazla bağlaç ve cümle kullanılmasına engel olarak en az çaba yasasının gerekliliğini yerine getiren dilbilgisel yapılarıdır. Türkçe, zarf-fiil eklerinin mevcudiyeti bakımından zengin bir dildir (Salan, 2015, s. 71). İlk yazılı eserlerden günümüze değin Türkçenin her döneminde kullanılan zarf-fiil ekleri, basit ve birleşik yapıları olmak üzere iki şekilde ele alınır. Basit yapıları zarf-fiiller, Türkçenin ilk dönemlerinden itibaren geniş bir kullanım alanına sahip olan aslı zarf-fiiller olarak nitelendirilir (Gülsevin, 2000, s. 127). Birleşik yapıları zarf-fiiller ise tarihsel süreç içerisinde çeşitli eklerin birleşmesi sonucu meydana gelen ikincil zarf-fiillerdir.

Günümüzde Türkiye Türkçesi ve ağızlarında hem aslı zarf-fiillerin hem de birleşik zarf-fiillerin kullanıldığı görülür. Türkiye Türkçesi ve ağızlarında kullanılan aslı zarf-fiiller, büyük ölçüde benzerlik gösterirken birleşik zarf-fiillerin kullanımında böyle bir benzerlik söz konusu değildir. Ağızlarda farklı pek çok birleşik zarf-fiil eki vardır. Türkiye Türkçesi ağızlarında bu zarf-fiil ekleri, aslı fiilde meydana gelen eylemin zamanını, sebebini, durumunu ve tarzını bildirmek amacıyla kullanılır. Ağızlarda bu amaçla kullanılan zarf-fiil eklerinden biri de *{-DXnAk}* ekidir. Bu çalışmada da söz konusu *{-DXnAk}* zarf-fiil eki incelenmiştir.

{-DXnAk} zarf-fiil eki, Balıkesir, Çanakkale, Manisa, Bursa, Kütahya ve Uşak ağızlarında tespit edilmiştir. Ekin, Çanakkale, Bursa, Kütahya ve Uşak ağızlarında seyrek, Balıkesir (Bigadiç) ve Manisa (Gördes) ağızlarında yoğun bir şekilde kullanıldığı görülür. Bu ağızlar, Türkiye Türkçesi ağızlarının Batı grubu içerisinde değerlendirilir (Karahana, 2014, s. 178). *{-DXnAk}* zarf-fiil eki, Batı grubu içerisinde değerlendirilen diğer ağızlarda (Afyon, Aydın, Denizli, Burdur, Isparta, Muğla, İzmir, Antalya, Bilecik, Eskişehir, Nallıhan) ve tarihî ve çağdaş Türk lehçelerinde tespit edilememiştir. Ancak ağız çalışmalarının sayısı arttıkça diğer Batı grubu ağızlarında da *{-DXnAk}* zarf-fiil ekinin örneklerine rastlanabilir.

Yapılan araştırmalar sonucunda *{-DXnAk}* zarf-fiil eki üzerine özgün bir çalışmanın yapılmadığı görülür. Yalnızca, Gördes ağızı üzerine hazırlanan bir yüksek lisans tezinde ve Manisa ağızı üzerine hazırlanan bir kitap çalışmasında *{-DXnAk}* şeklinde bir zarf-fiil ekinin varlığından bahsedilir. Ancak hazırlanan yüksek lisans tezinde ekin yapısı ve işlevlerine değinilmezken kitap çalışmasında ise ekin yapısı yalnızca bir cümle ile açıklanır (bk. İltemir, 2023, s. 168; İlker, 2017, s. 403).

Bu çalışmada bir kısım Batı grubu ağızlarında kullanılan *{-DXnAk}* zarf-fiil ekinin daha ayrıntılı bir şekilde incelenmesi amaçlanmıştır. Çalışma, batı grubu ağızları üzerine hazırlanan il ve ilçe bazındaki yüksek lisans ve doktora tezleri* ile bilimsel kitapların taranması sonucu ortaya konmuştur. Tarama sonucunda *{-DXnAk}* zarf-fiil ekinin tespit

* Yüksek lisans ve doktora tezleri için veri kaynağı olarak <https://tez.yok.gov.tr/> internet adresi kullanılmıştır.

edildiği il ve ilçe ağızları üzerine yapılan eserler çalışmaya dahil edilirken bu zarf-fiil ekinin tespit edilemediği eserler çalışmaya dahil edilmemiştir.

1. {-DXnAk} Zarf-Fiil Ekinin Yapısı

{-DXnAk} zarf-fiil ekinin, tarafımızca, görülen geçmiş zaman sıfat-fiil ekiyle üçüncü teklik kişi iyelik ekinin, zamir n'sinin, yönelme durum ekinin ve Ok pekiştirme edatının birleşmesi sonucu meydana geldiği düşünülür. Zarf-fiil ekinde meydana gelen ses değişimlerini $*-dlğInA Ok > *-dĪnAk > dInAk$ şeklinde tasarlamak mümkündür. Türkiye Türkçesi ve ağızlarında sıfat fiillerin üzerine iyelik eklerinin ve durum eklerinin getirilmesi sonucu oluşan birçok birleşik zarf-fiil eki vardır (bk. Çakmak, 2013; Gülsevin, 2001; Üstüner, 2000).

Zarf-fiil ekleri, ağızlarda bazen vurgu eksikliğinden dolayı {-AncAz}, {-kAnAm}, {-IncAk} örneklerinde olduğu gibi {-(A)z}, {-(A)m}, {+k} gibi pekiştirme ekleriyle genişlemeye uğrayabilir. (Karahan, 2016, s. 349-352). Benzer bir durum, {-DXnAk} zarf-fiil ekinde de görülür. {-DXnAk} zarf-fiil ekini, çoğunlukla ağızlarda kullanılan ve {-DXk} + {+I} + {+n} + {+A} şeklinde meydana gelen {-DXnA} (Üstüner, 2000, s. 119) zarf-fiil ekinin {+k} pekiştirme eki ile genişletilmiş şekli olarak düşünmek mümkündür. {-DXnA} zarf-fiil ekinin Balıkesir, Çanakkale, Manisa ve Uşak ağızlarındaki işlevlerinin büyük ölçüde {-DXnAk} zarf-fiil ekinin işlevleriyle örtüşmesi de bu durumu destekler. Nitekim İlker de Manisa ağızında tespit ettiği {-DXnAk} zarf-fiil ekini, {-Dık} + {+InA} yapısının üzerine “ok” edatının eklendiği eskicil bir biçim olarak görür (2017, 403). {-DXnAk} zarf-fiil eki, ağızlarda sıklıkla kullanılan ve yapısal olarak -dĪk+ile+n (> -dĪk+InA+n > -dĪğInAn > -dĪnAn)” şeklinde meydana gelen {-DXnAn} zarf-fiil ekiyle işlevsel olarak benzerlik gösterir. Ancak, yapı olarak {-DXnAk} zarf-fiil eki ile {-DXnAn} zarf-fiil eki arasında bir benzerlik kurmak güçtür. {-DXnAn} zarf-fiil ekinde, {-n} pekiştirme ekinin dolayısıyla “-ilen > -inen” şeklinde ses bilimsel bir değişim meydana gelir. Bu yapı içerisinde /l/ sesi, /n/ sesine benzer. Ancak {-DXnAk} zarf-fiil eki içerisinde kullanılan pekiştirme eki {-n} değil {-k}'dir. Bu durumda {-DXnAk} zarf-fiil eki içerisinde benzeşme sonucu bir /l/ > /n/ ses değişimi olduğunu ve söz konusu zarf-fiil ekinin yapısında bir vasıta durum ekinin yer aldığını söylemek pek mümkün değildir. Ayrıca {-DXnAk} zarf-fiil ekinin tespit edildiği ağızların büyük bir çoğunluğunda bu zarf-fiil ekiyle birlikte {-DXnAn} zarf-fiil eki de kullanılır. Bununla birlikte {-DXnAn} zarf-fiil ekinin ağızlarda sıklıkla kullanılan ve dolayısıyla temel işlevlerinden biri olan “-Ir...-mAz” anlamında zamanda çabukluk işlevinin {-DXnAk} zarf-fiil ekinin işlevleri arasında görülmemesi de bu zarf-fiiller arasında yapısal olarak bir benzerlik olmadığını gösterir.

2. {-DXnAk} Zarf-Fiil Ekinin İşlevleri

2.1. “-dlğI zaman, -dlğIndA, -InCA” Anlamında Zamandaşlık İşleviyle Kullanımı

{-DXnAk} zarf-fiil eki, “-dlğI zaman, -dlğIndA, -InCA” anlamında, zamandaşlık bildirme işleviyle kullanılır. Bu durumda zarf-fiil ekinin yer aldığı fiilin eylemi ile asıl fiilin eylemi eş

zamanlı olarak gerçekleşir. Zarf-fiil ekinin bu işlevi {-DXnA} zarf-fiil ekiyle benzerlik gösterir.

{-DXnAk}

namazımı kılıyım eve gđdinek (Kibar, 1998, s. 104). “Eve gelince namazımı kılayım”.

hinci burdan bi kaçak gitti burdan. gittinek bi ağanın yanına durmuş (Bülbül, 2007, s. 232). “Şimdi buradan bir kaçak gitti. Gidince bir ağanın yanında hizmetçi olmuş”.

aşık oldunek anası vermicek ömuş (Bülbül, 2007, s. 233). “Aşık olduğunda annesi vermeyecek olmuş”.

çala çala çala toplaşrlarımız. Gāli ni yapıyolādi bilmiyon óle toplaşđnak (Çelik, 2022, s. 664). (Çalgı) çala çala toplaşrlarımız. “Artık toplaştıklarında öyle ne yapıyorlardı bilmiyorum”.

sokā giddinek yđ yerılıvđri diyōlā. Urda gine ölürsün diyōlā (İltemir, 2023, s. 316). “Sokağa çıktığında yer yarlıverir. Orda yine ölürsün diyorlar”.

urdan āşam oldinek olan, amale daşıyō moturla (İltemir, 2023, s. 314). “Oradan akşam olunca oğlan, motorla amele taşıyor”.

inek gemedi benim diyo, ineğin falan yerde otlama galdı deyo, otlama galdinek hem dede gityo hem Ekmekçi dede gityo arama (Yücel, 2011, s. 22). “Benim inek gelmedi diyor. İneğin falan yerde otlamak için kaldı diyor. Otlamak için kalınca hem dede hem de Ekmekçi dede aramaya gidiyorlar”.

{-DXnA}

āşam gđdine babama sōle beni dinnemedi deye (Kibar, 1998, s. 81). “Akşam geldiğinde beni dinlemedi diye babama söyle”.

yirmi gün oldūna yarı kırkını yaparız (Bülbül, 2007, s. 252). “Yirmi gün olduğunda yarı kırkını yaparız”.

Ordan bunnara bu adamnā geldine dedim ki Dileğ’e “Dileek!” dedim gızım dedim; usda vā, dedim (Çelik, 2022, s. 722). “Oradan bunlara bu adamlar geldiğinde Dilek’e “Dilek kızım, usta var” dedim”.

2.2. “-dIktAn sonra” Anlamında Zamanda Sonralık Bildirme İşleviyle Kullanımı

{-DXnAk} zarf-fiil eki, “-dIktAn sonra” anlamında, zamanda sonralık bildirme işleviyle kullanılır. Bu durumda zarf-fiil ekinin yer aldığı fiilin eylemi, asıl fiilin eyleminden önce gerçekleşir. Zarf-fiilin bu işlevi {-DXnA} zarf-fiil ekiyle benzerlik gösterir.

{-DXnAk}

bi de bi govan bal alam demişld, yiyem demişld yolma biTTinek (Tayşi, 2007, s. 138). “Yolma bittikten sonra bir de bir kovan bal alalım yiyelim demişler”.

gömdunek aralānda bi gül bitmiş (Bülbül, 2007, s. 233). “Gömdükten sonra aralarında bir gül bitmiş”.

hazreti ömer, diyō hazreti aliye ben öldüneK diyō, bakam ğabirine giren diyō, ne Tçek (İlker, 2017, s. 686). “Hazreti Ömer, hazreti Ali’ye, ben öldükten sonra bakalım kabre gireyim ne edecek, diyor”.

babaları öldüneK üleşleri bi ğavğa eTTild bi şamata eTTild (İltemir, 2023, s. 333). “Babaları öldükten sonra mirasçuları bir kavga ettiler bir şamata ettinler”.

çocuK ōsa n ōlcek ōcēK, ōmasa n ōlcek yaşıñ ilēledinek (İltemir, 2023, s. 323). “Yaşın ilerledikten sonra çocuk olsa ne olacak olmasa ne olacak”.

{-DXnA}

ben öldüne ğdmiş iç kıymeti yok (Kibar, 1998, s. 104). “Ben öldükten sonra gelmiş, hiç kıymeti yok”.

ikisi de yanmış. yandine ğabire gömmüşld (Bülbül, 2007, s. 233). “İkisi de yanmış. Yandıktan sonra kabire gömmüşler”.

{-DXnAk} zarf-fiil eki, sonra edatı ile birleşerek de “-dlktAn sonra” anlamında ve zamanda sonralık bildirme işleviyle kullanılır. Benzer bir kullanım {-DXnA} zarf-fiil ekinde de görülür.

{-DXnAk}

aĞşamüsdü ikindi namazı ğilindineK sō gelin çıkāmā gidilirdi (İltemir, 2023: 283). “Akşamüstü ikindi namazı kılındıktan sonra gelin çıkarmaya gidilirdi”.

haşladınak sona Pi şđ yammoyolā güzelce soyyō ezyolā undan sona sovan doroyolā (Gökçe, 2017, s. 166). “Haşladıktan sonra bir şey yapmıyorlar, güzelce soyuyor, eziyorlar, ondan sonra soğan doğuyorlar”.

{-DXnA}

unu büşdüne sōna öküz arabasma çatalla atāsıñ, sarāsıñ. burē harmana getirīsiñ. (İltemir, 2023, s. 418). “Onu biçtikten sonra çatalla öküz arabasına atar sararsın. Buraya harmana getirirsin”.

2.3. “-mAdAn önce” Anlamında Zamanda Öncelik Bildirme İşleviyle Kullanımı

{-DXnAk} zarf-fiil eki, olumsuz ekiyle birlikte “-mAdAn önce” anlamında, zamanda öncelik bildirme işleviyle kullanılır. Bu durumda zarf-fiil ekinin yer aldığı fiilin eylemi, asıl fiilin eyleminden sonra gerçekleşir. Bu işlev {-DXnA} zarf-fiil ekinde tespit edilememiştir.

{-DXnAk}

adam esgere ği medinek evlendik u geldineK sōna ayrıldıK bu evleri düzeni ğurduK (İltemir, 2023, s. 264). “Adam askere gitmeden önce evlendik, o geldikten sonra ayrıldık bu evleri, düzeni kurduk”.

2.4. Şart Bildirme İşleviyle Kullanımı

{-DXnAk} zarf-fiil eki, şart bildirme işleviyle kullanılır. Bu durumda asıl fiilin eylemi, zarf-

fiil ekinin yer aldığı fiilin eylemine bağlıdır. Zarf-fiil ekinin yer aldığı fiilin eylemi gerçekleşmeden asıl fiilin eylemi gerçekleşmez. Zarf-fiilin bu işlevi {-DXnA} zarf-fiil ekiyle benzerlik gösterir.

{-DXnAk}

İşdah yok yinmiyō. yimiye yimiye yimiye e yicēñiz dedile ācīK ācīK yimḍ gayrat edcēñiz dedild. yimezseñiz temelli düşceñiz. hinci ben buna zorluyōn.....biz bunu yimedineK söru temelli düşcez (İltemir, 2023, s. 313). “İştah yok yenmiyor. Yemeye yemeye yiyeceksiniz dediler. Az az yemeğe gayret edeceksiniz dediler. Yemezseniz temelli düşeceksiniz dediler. Şimdi ben bunu zorluyorum.....biz bunu **yemezsek** sonra temelli düşeceğiz”.

{-DXnA}

Hinci yusuf bene der ki gelmedine burḍ görün mi anam sevmiy, görün mi anam geliy mider, hem de der, gücenir (Bülbül, 2007, s. 307). “Şimdi buraya gel**mezsem** Yusuf, bana görüyor musun annem sevmiyor, görüyor musun annem geliyor mu, der hem de gücenir”.

2.5. “-dİğIndAn, -dİğI için” Anlamında Sebep Bildirme İşleviyle Kullanımı

{-DXnAk} zarf-fiil eki, “-dİğIndAn, -dİğI için” anlamında, sebep bildirme işleviyle kullanılır. Bu durumda zarf-fiil ekinin yer aldığı fiilin eylemi, asıl fiilin eyleminin gerçekleşmesindeki sebebi bildirir. Zarf-fiilin bu işlevi {-DXnA} zarf-fiil ekiyle benzerlik gösterir.

{-DXnAk}

oraya cavırlā guyu gazmıḣlā. Guyu gazdinek orda para, altın çoğumuḣ (Çelik, 2022, s. 378). “Oraya gâvurlar kuyu kazmıḣlar. Kuyu kazdıkları için orada para ve altın çokmuḣ”.

bu baca'lāmdan amalyeT ödineK bi sene mi tu'tamadım iki sene mi gi? bilmiyōn işTe u zman tu'madm. (İltemir, 2023, s. 324). “Bu bacaklarımdan ameliyat **olduğum için** bir sene mi iki sene mi bilmiyorum işte o zaman tutmadım”.

{-DXnA}

avcuna para ğısdıralāmiḣ çocuk oldūna. o zaman çocuk hiç parasız ğalmazmıḣ (Bülbül, 2007, s. 312). Çocuk olduğu için avcuna para kısırdırlarmıḣ. “O zaman çocuk hiç parasız kalmazmıḣ”.

Sonuç

Türkiye Türkçesi ağızları, zarf-fiil eklerinin çeşitliliği bakımından zengin bir sahadır. Türkiye Türkçesinde kullanılmayan birçok zarf-fiil ekini, ağızlarda görmek mümkündür. Bu eklerden biri de {-DXnAk} zarf-fiil ekidir. Batı grubu ağızları içerisinde yer alan Balıkesir, Çanakkale, Manisa, Bursa, Kütahya ve Uşak ağızlarında tespit edilen {-DXnAk} zarf-fiil eki, görülen geçmiş zaman sıfat-fiil eki + üçüncü teklik kişi iyelik eki + zamir n'si + yönelme durum eki + Ok pekiştirme edatı şeklindeki bir birleşmeden meydana gelir. Bu ek, ağızlarda kullanılan {-DXnA} zarf-fiil ekinin {+k} pekiştirme eki ile genişletilmiş şeklidir. {-DXnAk}

zarf-fiil eki, Balıkesir, Çanakkale, Manisa, Bursa, Kütahya ve Uşak ağzlarında;

- “-dİğİ zaman, -dİğİnda, -Inca” anlamında, zamandaşlık bildirme işleviyle
- “-dİktAn sonra” anlamında, zamanda sonralık bildirme işleviyle
- olumsuz ekiyle birlikte “-mAdAn önce” anlamında, zamanda öncelik bildirme işleviyle
- şart bildirme işleviyle
- “-dİğİnda, -dİğİ için” anlamında, sebep bildirme işleviyle kullanılır.

{-DXnAk} zarf-fiil ekinin Balıkesir, Çanakkale, Manisa, Bursa, Kütahya ve Uşak ağzlarında daha çok “-dİğİ zaman, -dİğİnda, -Inca” anlamında, zamandaşlık bildirme işleviyle ve “-dİktAn sonra” anlamında, zamanda sonralık bildirme işleviyle kullanıldığı görülür. Bu ek, Balıkesir (Bigadiç) ve Manisa (Gördes) ağzlarında sık bir şekilde kullanılırken diğer ağzlarda nispeten daha az kullanılır.

Kaynaklar | References

- Bülbül, G. (2007). Balıkesir Bigadiç ağızı. [Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir Üniversitesi]. Yök Tez Merkezi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>.
- Çakmak, C. (2013). Birleşik zarf-fiil kavramı ve çağdaş Türk lehçelerindeki görünümü. *Dede Korkut Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, 3 (6), 13-30.
- Çelik, T. (2022). Uşak'tan derlenen efsaneler üzerine bir inceleme. Paradigma Akademi.
- Gökçe, H. (2017). Eski Anadolu Türkçesinden günümüze Bursa ilinin Yağcılar köyünde meydana gelen bazı ses değişimleri. *Diyalektolog Ulusal Sosyal Bilimler Dergisi*, (16), 145-178.
- Gülsevin, G. (2001). Türkiye Türkçesinde birleşik zarf-fiiller. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (2), 122-143.
- İlker, A. (2017). Manisa ağızları, Türk Dil Kurumu Yayınları.
- İltemir, H. (2023). Gördes ağızı. [Yüksek Lisans Tezi, Manisa Celal Bayar Üniversitesi]. Yök Tez Merkezi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>.
- Karahan, L. (2014). Anadolu ağızlarının sınıflandırılması. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Karahan, L. (2016). Zarf-fiil eklerinde genişleme eğilimi ve -sA(r) ekinin yapısı. *Türk Dili Üzerine İncelemeler* içinde (s. 192-200). Akçağ Yayınları.
- Kibar, O. (1998). Biga yöresi ağızları. [Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi]. Yök Tez Merkezi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>.
- Salan, E. (2015). {-mAGIn} zarf-fiil eki üzerine. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, (54), 71-84.
- Tayşi, M.,(2007). Tavşanlı ve yöresi ağız incelemeleri. [Yüksek Lisans Tezi, Dumlupınar Üniversitesi]. Yök Tez Merkezi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- Üstüner, A. (2000). Anadolu ağızlarında sıfat-fiil ekleri. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Yücel, İ. E. (2011). Tavşanlı'da eski Türk inançlarının izleri. [Yüksek Lisans Tezi, Dumlupınar Üniversitesi]. Yök Tez Merkezi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>